

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-37>

УДК 338.48

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ КРИЗИ

STRATEGIC PRIORITIES FOR THE REGIONAL ECONOMY DEVELOPMENT IN CRISIS

Графська Орислава Іванівнадоктор економічних наук, доцент,
Львівський державний університет фізичної культури
імені Івана БоберськогоORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8134-3771>**Головчук Юлія Олександрівна**кандидат економічних наук, доцент,
Вінницький торговельно-економічний інститут
Державного торговельно-економічного університетуORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4516-109X>**Гарасимчук Назарій Андрійович**Львівський університет бізнесу та права
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6812-1667>**Grafka Oryslava**

Lviv State University of Physical Culture named after Ivan Boberskyi

Holovchuk YuliiaVinnytsia Institute of Trade and Economics
of State University of Trade and Economics**Harasymchuk Nazarii**

Lviv University of Business and Law

Стаття присвячена аналізу та узагальненню напрямів впливу кризових явищ на розвиток регіональної економіки, на прикладі сучасного етапу соціально-економічного розвитку України, та обґрунтуванню методологічних засад і пріоритетів розвитку економіки регіонів держави в умовах кризи. Засвідчено актуальність проблем формування пріоритетів антикризового управління на регіональному рівні. Обґрунтовано принципи та виокремлено функції розвитку регіональної економіки в умовах кризи, окреслено основні проблеми, що потребують вирішення. Регіональна економіка може трактуватися як система, що функціонує в умовах нестабільності. У такому випадку напрями функціонування системи в кризових умовах будуть визначатися рівнем та характером загроз, а також специфікою внутрішньої структури такої системи і стійкістю окремих її компонентів. Узагальнено чотири пріоритети посткризового розвитку регіональних соціально-економічних систем України – гарантування безпеки; швидке відновлення підприємницької активності; збереження горизонтальних зв'язків між суб'єктами економічної діяльності та компонентами економічних систем різних рівнів; диверсифікація економічної діяльності в контексті реалізації положень сталого розвитку і з огляду на пріоритетність безпеки.

Ключові слова: регіональна економіка, криза, стратегія розвитку, пріоритети, загрози, маркетингові механізми.

The purpose of the article is to analyze and generalize the impact of crisis phenomena on the development of the regional economy, using the example of the current stage of the socio-economic development of Ukraine, and to substantiate the methodological foundations and priorities of the regional economy development of the state in crisis conditions. The actuality of the topic is due to the latest crisis period of the socio-economic development of Ukraine, which began with the COVID-19 pandemic in 2020 and continues to this day in the conditions of a full-scale war. Under these conditions, the issue of substantiating strategic priorities for the development of the regional economy has become particularly relevant. During the research, the methods of analysis and synthesis, generalization, forecasting, processing of statistical data, systematic approach were used. The urgency of the problems of forming

the priorities of anti-crisis management at the regional level has been proven. The principles and functions of the development of the regional economy in crisis conditions are substantiated, and the main problems that need to be solved are outlined. The regional economy can be interpreted as a system functioning in conditions of instability. In this case, the direction of the system's functioning in crisis conditions will be determined by the level and nature of threats, as well as the specifics of the internal structure of such a system and the stability of its individual components. Four priorities of the post-crisis development of regional socio-economic systems of Ukraine are summarized – guaranteeing security; quick recovery of business activity; preservation of horizontal connections between subjects of economic activity and components of economic systems at different levels; diversification of economic activity in the context of implementing the provisions of sustainable development and taking into account the priority of safety and security. The practical value of the research results lies in the possibility of their application in the practice of state and regional management of the socio-economic development of Ukraine in crisis conditions, in particular in the process of developing strategic documentation and directions and measures of regional policy.

Keywords: regional economy, crisis, development strategy, priorities, threats, marketing mechanisms.

Постановка проблеми. Кризові явища, що є характерними у певні часові періоди для кожної національної економіки, в останні десятиліття загострюються під впливом глобальних загроз. Поряд із цим на внутрішньодержавному рівні важливим чинником соціально-економічної стабільності стають регіональні відмінності, необхідність врахування яких у формуванні стратегічних пріоритетів розвитку національної економіки не викликає сумнівів. На прикладі України, у складних умовах останнього кризового періоду, що розпочався із пандемією COVID-19 у 2020 році і триває досі в умовах повномасштабної війни, питання обґрунтування стратегічних пріоритетів розвитку регіональної економіки набули особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та прикладні аспекти вирішення проблем соціально-економічного розвитку в умовах кризи в останні десятиліття перебували у центрі уваги низки як зарубіжних, так і українських дослідників, таких як Р. Гаґен, К. Пенюель, М. Статлер, Е. Стерн, В. Геєць, Б. Данилишин, А. Мазараки, А. Чухно та ін.

Сформована достатньо цілісна методологічна база, детально охарактеризовані проблеми безпеки соціально-економічних систем в умовах нестабільності, зокрема й на регіональному рівні. Однак нові умови, пов'язані із глобальними кризами початку XXI століття та теперішньою повномасштабною війною в Україні, призвели до актуалізації питань стратегічного управління посткризовим розвитком держав та регіонів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. З огляду на це питання пріоритетів і механізмів антикризового управління набули особливої актуальності в сучасних умовах соціально-економічного розвитку регіонів України, що зумовлює необхідність наукового аналізу та обґрунтування напрямів

посткризового відновлення регіональних суспільних систем держави.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз та узагальнення напрямів впливу кризових явищ на розвиток регіональної економіки, на прикладі сучасного етапу соціально-економічного розвитку України, та обґрунтування методологічних засад і пріоритетів розвитку економіки регіонів держави в умовах кризи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ще наприкінці XX століття науковці та практики державного і регіонального управління почали усвідомлювати неминучість криз і їх руйнівний вплив на сформовану на глобальному рівні концепцію соціально-економічного розвитку [6; 7].

Останні десятиліття продемонстрували наслідки кризових явищ соціально-економічного і військово-політичного характеру і в розвитку економіки України. Водночас, як видно із діаграми, такий базовий показник розвитку національної економіки, як обсяг ВВП, досить швидко відновлювався у посткризовий період (рис. 1).

Вагому роль у посткризовому відновленні 2015–2019 рр. в Україні відігравали регіональні чинники [1]. Очевидно, що з урахуванням подібного характеру теперішніх загроз функціонуванню національної економіки, регіональні інструменти управління соціально-економічним розвитком будуть перспективними у процесі посткризового відновлення після завершення повномасштабної війни.

Водночас для швидкого виходу на прогресивні тенденції розвитку уже зараз на регіональному рівні необхідними є антикризові заходи. В сучасних умовах антикризове управління в регіоні можна трактувати як локалізований у часі процес управління, у межах якого відбуваються постановка мети у форматі якісної трансформації суб'єкта управління, формування планів досягнення поставленої

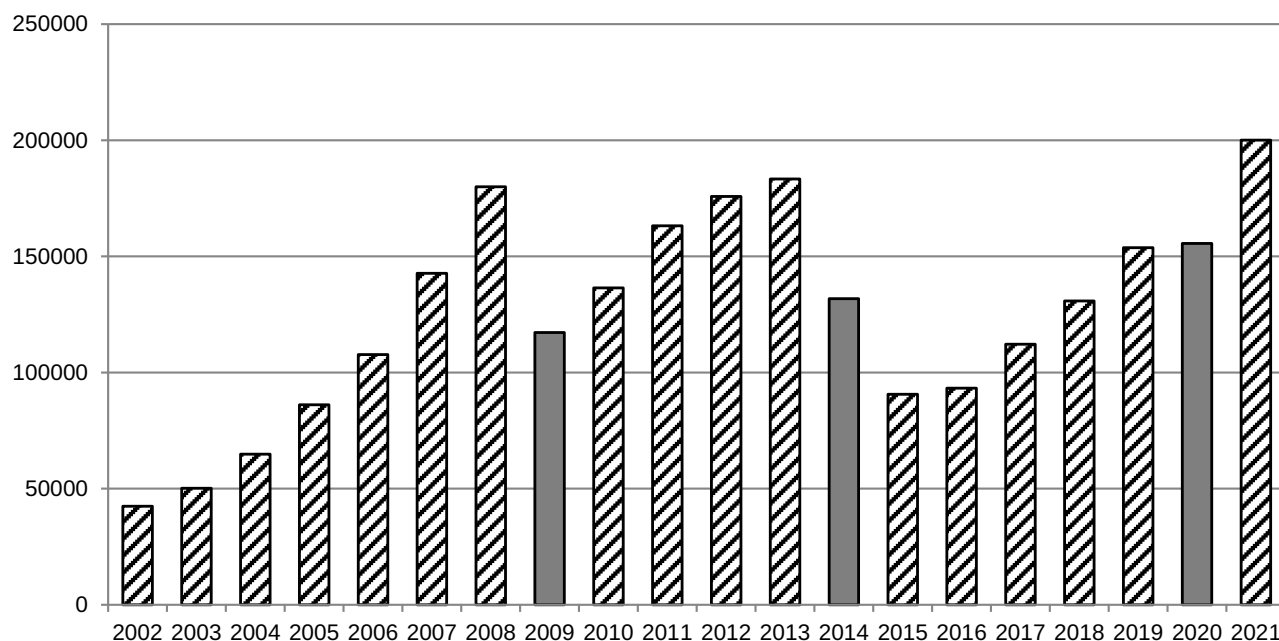

Рис. 1. ВВП України у 2002–2021 рр. (млн. дол. США) та кризові періоди (виділено суцільною заливкою)

Джерело: складено за даними The World Bank [8]

мети й відповідних прогнозів, організаційне проектування антикризової системи управління, створення антикризових мотиваційних механізмів, розроблення системи норм і нормативів для моніторингу кризового розвитку соціально-економічної системи з позицій досягнення поставленої мети, формування механізмів контролю й координації процесів антикризового управління, розроблення й реалізація плану антикризових заходів [3].

Методологічними основами антикризового управління на рівні регіональної економіки можуть стати такі принципи як системність, гуманізм і сталість [5]. Принцип системності полягає у трактуванні регіональної економіки як сукупності елементів (виробнича, невиробнича сфери, інфраструктура, управління, освіта і культура та ін.) та взаємозв'язків між ними. Принцип гуманізму передбачає визначення основним пріоритетом функціонування регіональної економіки задоволення різноманітних потреб людини. Принцип сталості полягає у забезпеченні збалансованого розвитку регіону, у тому числі через мінімізацію загроз для його природного та соціального середовища, що виникають у процесі здійснення економічної діяльності.

Базуючись на згаданих принципах, регіональна економіка в умовах кризи може виконувати кілька важливих функцій – організаційно-економічну (забезпечення підпри-

ємницької активності та стабільності ринків товарів і послуг), соціальну (забезпечення населення базовими товарами і послугами та функціонування соціальних інституцій), культурно-інформаційну (формування безпечного інформаційного середовища, збереження культурних цінностей).

Важливим чинником, що впливає на функціонування регіональної економіки, особливо в кризових умовах, є глобальні загрози і виклики. Тоді як загрози вимагають реагування з боку економічних систем, виклики потребують передусім адаптації [2].

Як свідчать сучасні тенденції соціально-економічного розвитку, окрім власне протистояння глобальним загрозам, першочергового вирішення в контексті формування пріоритетів регіональної політики в умовах кризи потребують такі три групи проблем:

- проблеми гарантування громадської та соціально-економічної безпеки;
- проблеми соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб;
- проблеми залучення фінансової та організаційної підтримки іноземних партнерів для забезпечення реалізації антикризових заходів на регіональному рівні.

Регіональна економіка може трактуватися як система, що функціонує в умовах нестабільності. У такому випадку напрями функціонування системи в кризових умовах будуть

визначатися рівнем та характером загроз, а також специфікою внутрішньої структури такої системи і стійкістю окремих її компонентів. Питання оцінювання стійкості регіональної соціально-економічної системи в умовах кризи є достатньо складним, оскільки не має універсальних рішень. Справа в тому, що кожна регіональна соціально-економічна система має свою унікальну внутрішню структуру, що залежить від її розташування, адміністративно-територіального устрою, інфраструктурних мереж та системи розселення.

На наш погляд, саме просторові особливості розвитку регіональної економіки в умовах кризи відіграють дуже важливу роль, яка часто недооцінюється у дослідженнях науковців у сфері економіки та публічного управління і адміністрування. Із важливості просторових аспектів стійкості регіональних економічних систем випливає важливість оптимального використання ресурсів територіальних громад. Саме локальний рівень регіонального управління є найбільш сприятливим до дії просторових чинників та найбільш потенційно ефективним в контексті впровадження антикризових заходів.

Як показали умови повномасштабної війни в Україні найбільш небезпечними із точки зору можливого руйнування інфраструктури та знищення соціально-економічного потенціалу розвитку регіону є обласні центри, великі міста, а також транспортні вузли. Водночас значна частина території регіонів, що не перебувають у зоні активних бойових дій, функціонує в умовах відносної військово-політичної безпеки. На таких територіях навіть в умовах війни існують сприятливі можливості для організації аграрного виробництва, рекреації та туризму і низки видів економічної діяльності, що спрямовані на використання природних ресурсів. З огляду на це одним із пріоритетів розвитку регіональної економіки в умовах кризи може бути розосередження соціально-економічного потенціалу регіону у напрямку від основних економічних центрів до периферійних територій, які з одного боку є відносно безпечними, а з іншого власне і потребують антикризових заходів.

В умовах кризи регіональна економіка завжди функціонує в умовах критичних рівнів нестабільності. Стратегічні пріоритети розвитку регіональних соціально-економічних систем у таких умовах спрямовані на збереження потенціалу та формування стабілізаційних тенденцій. Отже, вибір пріоритетів розвитку в умовах кризи визначається

наявним потенціалом розвитку регіональної економіки та актуальними тенденціями, які потребують підсилення та збереження у посткризовий період. У цьому контексті важливим аспектом є акцентування уваги на моноспеціалізації регіону, яка формує його конкурентні переваги як на національному, так і на міжнародному ринку. Концепція монорозвитку, незважаючи на наявні наукові дискусії, має достатньо ефективний інструментарій стратегічного управління регіональним розвитком в умовах кризи. Дотримуючись трактування монорозвитку як переважаючого розвитку якої-небудь однієї властивості, конкретного відношення чи одного процесу на певній території [4], можна констатувати, що з урахуванням впливу провідного фактора, що зумовлює кризову ситуацію, виникає слушна можливість виокремлення і основного об'єкта впливу такого чинника, управління яким може в кризових умовах може дати найбільш оптимальні результати.

Узагальнюючи зазначимо, що першим пріоритетом, на якому має базуватися посткризовий розвиток регіональних соціально-економічних систем України, є гарантування безпеки. Із цієї точки зору у більш сприятливій ситуації – західні регіони України, особливо Закарпатська область.

Другий пріоритет – швидке відновлення підприємницької активності. З цією метою необхідно навіть у кризовий період підтримувати на елементарному рівні економічну діяльність за рахунок забезпечення потреб внутрішнього ринку.

Третім важливим пріоритетом є збереження горизонтальних зв'язків між суб'єктами економічної діяльності та компонентами економічних систем різних рівнів.

Четвертим пріоритетом має бути диверсифікація економічної діяльності, зокрема в контексті реалізації положень сталого розвитку і з огляду на пріоритетність безпеки.

Висновки. Одним із важливих напрямів функціонування регіональних соціально-економічних систем у процесі реагування на кризові явища є підвищення їх внутрішньої стійкості, за рахунок як збереження провідних спеціалізацій, так і пріоритетного розвитку периферійних територій. В умовах нестабільності стратегічними пріоритетами соціально-економічного розвитку регіональної економіки мають бути також цілеспрямована маркетингова політика сформована на засадах сталого розвитку та ефективних комунікаціях, гарантування соціально-економічної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Голод А. Безпека регіональних туристичних систем: теорія, методологія та проблеми гарантування : монографія. Львів : ЛДУФК, 2017. 340 с.
2. Голод А. П. Безпека туризму як об'єкт регіональних економічних досліджень. *Інноваційна економіка : науково-виробничий журнал*. 2014. № 4(53). С. 190–194.
3. Клименко О. М. Теоретичні аспекти антикризового управління регіоном. *Наукові праці НДФІ*. 2012. Вип. 4. С. 70–72.
4. Смочко Н. М. Монорозвиток територій у сучасному геопросторі: теорія та методологія : монографія. Львів : Видавництво ННВК «АТБ», 2019. 458 с.
5. Феленчак Ю. Б., Графська О. І., Крижанівський Т. Я., Базюк М. Б. Стратегічні пріоритети соціально-економічного розвитку туристичних дестинацій в умовах глобальної нестабільності. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Економічні науки"*. 2022. № 9. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2022-9-8249>.
6. Leys C. The crisis in «development theory». *New Political Economy*, 1996. 1. P. 41–58.
7. Penuel K., Statler M., Hagen R. *Encyclopedia of crisis management*. SAGE Publications, Inc., Thousand Oaks, Calif., 2013. 1176 p.
8. World Bank Open Data. URL: <https://data.worldbank.org>.

REFERENCES:

1. Holod, A. (2017) *Bezpeka rehionalnykh turystychnykh system: teoriia, metodolohiia ta problemy harantuvania: monohrafiia* [Safety of regional tourism systems: theory, methodology and guarantee problems: monograph]. Lviv: LDUFK. (in Ukrainian)
2. Holod, A. P. (2014) *Bezpeka turyzmu yak obiekt rehionalnykh ekonomichnykh doslidzhen* [Tourism safety as an object of regional economic research]. *Innovatsiina ekonomika : naukovo-vyrobnychi zhurnal*, no. 4(53), pp. 190–194. (in Ukrainian)
3. Klymenko, O. M. (2012) *Teoretychni aspekty antykrizovoho upravlinnia rehionom* [Theoretical aspects of anti-crisis management in the region]. *Naukovi pratsi NDFI*, no. 4, pp. 70–72. (in Ukrainian)
4. Smochko, N. M. (2019) *Monorozvytok terytorii u suchasnomu heoprostori: teoriia ta metodolohiia: monohrafiia* [Monodevelopment of territories in modern geospace: theory and methodology: monograph]. Lviv: Vydavnytstvo NNVK «ATB». (in Ukrainian)
5. Felenchak, Yu. B., Hrafska, O. I., Kryzhanivskiy, T. Ya., Baziuk, M. B. (2022) *Stratehichni priorytety sotsialno-ekonomichnoho rozvytku turystychnykh destynatsii v umovakh hlobalnoi nestabilnosti* [Strategic priorities of socio-economic development of tourist destinations in conditions of global instability]. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal "Internauka". Serii: "Ekonomichni nauky"*, no 9. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2022-9-8249>.
6. Leys, C. (1996) The crisis in «development theory». *New Political Economy*, no 1, pp. 41–58.
7. Penuel, K., Statler, M., Hagen, R. (2013) *Encyclopedia of crisis management*. SAGE Publications, Inc., Thousand Oaks, Calif.
8. World Bank Open Data. Retrieved from: <https://data.worldbank.org>.